

**TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ**

**YASAMA DÖNEMİ**

24

**YASAMA YILI**

3

**İNSAN HAKLARINI İNCELEME KOMİSYONU  
ENGELLİ HAKLARI ALT KOMİSYONU**

**TUTANAK DERGİSİ**

*\* 17.01.2013 tarihli Komisyon toplantısı, ses kaydından deşifre olup, Stenograf bulunmadığından, bazı konuşmacıların isim ve/veya soy isimleri tespit edilememiş olup, bu katılımcılara fihristte “Konuşmacı” adı altında yer verilmiştir.*

**17 Ocak 2013 Perşembe**

# İNSAN HAKLARINI İNCELEME KOMİSYONU

## ENGELLİ HAKLARI ALT KOMİSYONU

### GÖRÜŞME TUTANAKLARI

17 Ocak 2013 Perşembe

---0---

#### K O N U

#### Sayfa

Engellilerle İlgili Uluslararası Hukuk, İnsan Hakları, Birleşmiş Milletler Engelliler Sözleşmesi ve Avrupa Müktesebatının bu konuyla ilgili Mevzuatı hakkında, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Uzmanının sunumu

1:14

#### İÇİNDEKİLER

#### Sayfa

#### BİRİNCİ OTURUM

1:14

Tayyaz KUZ (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Temsilcisi)

1

Kezban KARÇKAY (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı

1:4

Temsilcisi)

Erem İLTER (Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanı)

4:10

Dr. Kerim Bey

10:11

Konuşmacı

13:14

Açılma Saati: 10.42

Kapanma Saati: 12.11

## BİRİNCİ OTURUM

### Engelli Hakları Alt Komisyonu

17 Ocak 2013 Perşembe

Açılma Saati: 10.42

0

BAŞKAN – Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Hakları İnceleme Komisyonunun Engelli Hakları Alt Komisyonu ikinci toplantısını açıyorum. Hepiniz hoş geldiniz.

İlk toplantımızda Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığımızın Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğümüzü dinlemiştik. Türkiye'deki engelli profilini, yasal mevzuat, yapılan çalışmalarla ilgili detaylı bilgi almıştık. Bugün de engellilerle ilgili uluslararası hukuku, başta insan hakları, başta Birleşmiş Milletler Engelliler Sözleşmesi ve Avrupa müktesebatının bu konuyla ilgili mevzuatını bir uzman gözüyle ve diliyle dinlemek ve kayda geçirmek istiyoruz.

Geldiğiniz için teşekkür ediyorum, buyurun, dinleyelim sizi.

AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI TEMSİLCİSİ TAYYAR KUZ – Daha önceki toplantıya katılamamıştım. Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğünde AR-GE Daire Başkanlığı görevini yürütüyorum. Bu çalışmalar da bizim daire başkanlığımız uhdesinde yürütülüyor.

Arkadaşlarımızın sunumunu yapacağı konu, bizim bütün çalışmalarımızın temelini oluşturmasını planladığımız, aslında birçok farklı alanda yaşanan sıkıntıların ve yaşanan sorunların çaresi durumunda olan bir sözleşme. Biz bütün yapacağımız çalışmaları bunun çerçevesinde yapmayı ve bu mantığı bütün çalışmalara yedirmeyi planlıyoruz.

Herhangi bir sorunuz olursa daha sonrasında cevaplarım. Ben sözü arkadaşlarıma veriyorum sunumlarını yapmak üzere.

AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI TEMSİLCİSİ KEZBAN KARÇKAY – Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü AR-GE Daire Başkanlığında Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanı olarak görev yapıyorum.

Biz bu daire içerisinde özürlü politikalarının daha çok uluslararası düzeyde nasıl geliştiğini ve bunun iç politikalarımızda ne şekilde yansıma bulacağına ilişkin çalışmalar yürütüyoruz. Bu anlamda, aslında daha çok özürlülük alanı bütün bakanlıkları, diğer bütün kurumları bağlayan bir alan olduğu için biz daha çok genel anlamda bu alanda koordinasyon görevi yapıyoruz. Uluslararası gelişmelerle ya da yükümlülüklerle bize verilen durumların iç planlama açısından nasıl ele alınabileceği konusunda da hem farkındalık yaratmaya hem de bu anlamda görüş oluşturmaya çalışıyoruz.

Şimdi, ben aslında sizlere özürlülük alanında geçmişten günümüze temel bir bakış açısı değişimi var, biraz ondan bahsetmek istiyorum. Bu niye önemli? Bu, aslında hem uluslararası mevzuattaki gelişim hem bunun da ülkemizdeki özürlülük politikalarına yansması açısından çok önemli. Çünkü özürlülük alanı, diğer bütün dezavantajlı gruplar açısından olduğu gibi, daha çok uluslararası politikalarla şekillenen bir alan. En azından tarihsel süreç içinde günümüze kadar bu böyle yaşandı. Aslında pek çok ülke açısından da bu böyle. Çünkü ülkeler belli grupları açısından kendi iç dinamikleriyle belli politikaları üretmektense uluslararası kuruluşların getirdiği düzenlemeler çerçevesinde hareket ediyorlar. Türkiye de bunların dışında değil tabii ki.

Özürlülük alanına baktığımızda, aslında özürlüler neden bugün gelinen noktada, hani yakın tarihte insan hakları söylemi içinde yer almaya başlıyorlar? Aslında bunun çok temel tarihsel dinamikleri var. Çünkü özürlüler aslında geçmişte gerek fiziksel görünüşlerindeki gerekse toplumun diğer normal diye kabul ettiği davranışlarda farklılık göstermeleri nedeniyle aslında bir anlamda toplumdan ayrı tutuluyorlar ve biraz da dışlanmaya maruz kalan dezavantajlı grup olarak ortaya çıkıyorlar. Ancak belli tarihsel dinamikler, özellikle İkinci Dünya Savaşı bunun artık böyle görülemeyeceğini ortaya koyuyor çünkü İkinci Dünya Savaşıyla birlikte savaştan çıkan ülkelerdeki iş gücü ihtiyacı özellikle aslında bu kişilerin topluma en azından iş gücü içerisinde yer alması için belli zorunluluklar getiriyor. Tabii, bunda bilimsel gelişmelerin, tıp alanında yaşanan gelişmelerin de çok önemli etkisi oluyor ve daha çok özürlüler için tedavi ve rehabilitasyon söylemleri gündeme gelmeye başlıyor. Böyle, işte, tedavi ve rehabilitasyonla birlikte de belli desteklerle özürlülerin iş yaşamına katılabileceği ve iş gücünde yer alabileceği fikirleri ortaya çıkmaya başlıyor ve özellikle Almanya

başta olmak üzere pek çok Avrupa ülkesinde de bu gelişme aktif bir şekilde yaşanıyor. Ancak işte özürhürer açısından temel gelişmelerden biri, özürhürerlerin iş gücüne katılmaya başlaması, rehabilitasyon almaları, tedavi edilmeleri, bir şekilde eğitim imkânlarından farklı biçimlerde de olsa yararlanmaya başlamaları, özellikle savaş süreciyle birlikte savaş koşulları nedeniyle özürhür hâle gelen insanların önceki yaşamlarından edindikleri durumlar aslında bu kişilerin kendi içlerinde özürhürerlerin de diğer insanlarla birlikte toplumda yer alabilme imkânına sahip olabileceği fikirlerinin, dolayısıyla da özürhürerlerin kendi içindeki örgütlenmelerini güçlendirmeye başlıyor. Aslında özürhürerlerin “Özürhürer Hareketi” dediğimiz sivil toplum hareketinin gelişmesi özürhürhür alanındaki bakış açısının değişiminde çok temel bir rol üstleniyor. Dolayısıyla, geçmişte de onlar için oluşturulan politikalar da daha çok rehabilitasyon ve tedavi üzerine kuruluyor. Dolayısıyla da “özür” dediğimiz durum aslında -hani toplumsal bir boyutu olan bir durum olarak değil de- kişiye indirgeniyor. Yani kişisel bir durum, dolayısıyla da kişinin topluma uyum sağlaması için yapılması gereken şeylere vurgu yapıyor politika anlayışı da. Ancak sonrasında, bahsettiğim az önceki gelişmeler nedeniyle artık bu işin aslında özürhürhürhür yaratan koşulların aslında kişilerin birebir yoksunluğundan ziyade, bu yoksunluğu reddetmemekle birlikte, çevresel koşullarla birlikte ortaya çıktığı söylemleri ortaya çıkıyor. Hatta, 1980 yılında ilk defa bir uluslararası sivil toplum örgütü tarafından ilk kez “fırsat eşitliği” kavramı ortaya çıkıyor ve tabii, bütün bu gelişmeler uluslararası örgütleri de bir şekilde hareketsiz bırakamıyor. Özellikle, bu insan hakları söyleminin de beraberinde ortaya çıkmasıyla birlikte, 1980’lerle birlikte Birleşmiş Milletler aslında özürhürerlerin toplumda yer alabilmesi için çevresel koşulların değişimine vurgu yapmaya başlıyor, özürhürer için bir dünya programı oluşturuyor ve program içerisinde de hem kurumsal yapılanma öngörüyor çünkü özürhürer için tüm dünyada hizmetler diğer insanlar için olduğu gibi aslında ilkesel olarak tüm kurumları, kuruluşları, bakanlıkları, tüm yapıları bağlayan bir şey. Bu hizmetlerin de etkin bir şekilde yerine getirilememesi nedeniyle de bir koordinasyon kurumu kurulmasını öngörüyor bu program. Dolayısıyla da Türkiye’de bu yansıma buluyor tabii ki ve 1983 yılında Çalışma Bakanlığı altında bir Sakatları Koruma Millî Koordinasyon Kurulu kuruluyor yani bakanlıklar tarafından özürhürerlere yönelik sunulan veya sunulması beklenen hizmetleri geliştirmek ve bunu koordine etme üzere. Bunun sonrasında, aslında bu program diğer bütün devletler açısından da çok referans niteliğinde oluyor çünkü ülkeler açısından tüm ülkelerde, hani aslında “gelişmiş” dediğimiz ülkelerde de özürhürerlere yönelik politikalar benzer durumdaydı, hani çok da geliştiği ya da bugünkü durumunda olduğu söylenemez tabii.

Bu program bu anlamda çok etkiler yaratıyor ama asıl önemli etkilerden biri 1993 yılında ortaya çıkıyor. Çünkü ülkeler aslında bir şeyler yapmak isteseler bile bir yol haritasına ihtiyaçları oluyor yani ne yapacaklarını bilemiyorlar. Dolayısıyla yine Birleşmiş Milletler özürhürer için fırsat eşitliği konusunda standart kurallar oluşturuyor. Yani aslında özürhürerlerin toplumsal yaşamda yer alabilmeleri için tüm toplumsal yaşam alanları açısından neler yapmaları gerektiği konusunda bir rehber olma niteliği taşıyor bu kurallar ve gerçekten yankı buluyor, yaptırım gücü olmamakla birlikte, ülkelerin politikalarına yön vermeye başlıyor ancak, biraz önce de dediğim gibi, yaptırım gücü olmaması nedeniyle de aslında etkilemekle birlikte hani beklenen etkiyi uyandırmıyor. Dolayısıyla da daha sonrasında gelecek zaten sözleşmenin yaptırım gücüne gidiyor olay. Hani bir sözleşme oluşturarak bu işi daha yaptırımla hâle getirme meselesine giden süreç başlıyor aslında. Ama tabii, Avrupa Birliği de uluslar üstü bir kuruluş olarak bu süreçten bağımsız kalamıyor. Birleşmiş Milletlerin politikaları ve sivil toplumun gücü Avrupa Birliği içinde gelişen sivil toplum gücünü de yanına alarak aslında Avrupa Birliğinin kendi içindeki özürhür Avrupa Birliği vatandaşları açısından da bir talep ve baskı unsuru yaratıyor Avrupa Birliğinin de yetki alanına girmesi konusunda özürhürerlere yönelik gerek ayrımcılıkla mücadele gerek fırsat eşitliğinin yaratılması meselesi. Dolayısıyla da 1996 yılında özürhürer için Avrupa Birliği yeni özürhürhür stratejisini oluşturuyor. Aslında bu stratejide 3 temel şey var öne çıkan. Bunlardan bir tanesi, tüm politika alanlarına özürhürhür boyutunun dâhil edilmesi yani özürhürer için özel düzenlemeler yapmaktan ziyade her politika alanı açısından özürhürerlerin ihtiyaçlarının dikkate alınarak onlar için de bu toplumda diğer bireylerle eş vatandaşlar olarak tüm hak ve hizmetlerden yararlanmaları için neler yapılması gerektiğinin tüm politika alanları açısından değerlendirilmesi gereğine işaret ediyor. İkinci boyutu, fırsat eşitliği meselesini çok öne çıkıyor. Üçüncü boyutu ise sivil toplumun örgütlenmesi ve karar mekanizmalarına katılımını öne çıkarıyor yani bu üç boyut açısından Avrupa Birliği üyesi ülkelerin tedbirler alması gerektiği öngörülüyor. Ancak tabii, bu bir strateji, yönlendirici bir belge olmakla birlikte, sonuçta yaptırımı olan ve bağlayıcılığı olan bir nitelik taşımadığı için sonuçta ülkelerin birazcık da inisiyatifine bağlı olmuş oluyor bunları yerine getirmek ya da bu alanda ne kadar prestij sahibi olmak istediklerine bağlı olarak değişiyor yaptıkları ya da ürettikleri politikalar ve programlar. Bunun üzerine, tabii, bu süreç özellikle de Amsterdam Anlaşması -bildiğiniz üzere, Avrupa Birliğinin temel kurucu yasalarından bir tanesi- ile birlikte ilk defa 1997 yılında bir kurucu anlaşmaya, özürhürhür de dâhil, pek çok nedene dayalı ayrımcılıkla mücadele meselesi gündeme geliyor. Bu gündeme geliş aslında Avrupa Birliğine yetki veriyor yani madde öyle düzenleniyor ki Avrupa Komisyonu, bundan böyle bu alanda yani özürhürhür de dâhil olmak üzere pek çok nedene dayalı ayrımcılıkla mücadele etme konusunda yetkilendiriliyor. Bu, aslında Avrupa

Birliği açısından, zrller açısından bir dönüm noktası taşıyor çünkü bugüne kadar hep böyle bir hani ltuf gibi görülen şeyler aşında Avrupa Birliği açısından yaptırımcı bir dayanağa kavuşmuş oluyor. Dolayısıyla da Avrupa Komisyonu tarafından bir ayrımcılıkla mücadele paketi hazırlanıyor bu maddeye dayalı olarak. 13'nc maddesi olarak düzenleniyor anlaşmanın. Bu 13'nc maddeye dayalı olarak da bir ayrımcılıkla mücadele paketi oluşturuluyor. Bu paket 2000 yılında oluşturuluyor ve bu paket içinde üç temel bileşen var aşında. Bunlardan bir tanesi, bir direktifin oluşturulması. Bu da işte ve istihdamda eşit muamele direktifi. Biliyoruz ki hani Avrupa Birliği her ne kadar, özellikle 1990 sonrası, sosyal alanlara girmiş gibi gözükse de aşında temel dayanağı ekonomik olması nedeniyle daha çok istihdama ağırlık veriyor yani onunla sınırlı olmak üzere bir işte ve istihdamda eşit muamele direktifi oluşturuyor. Bu direktif, Avrupa Birliğinin direktiflerine baktığımızda, aşında tamamen bizim açımızdan olduğu gibi bir referans olarak alınacak bir kanun niteliği taşımıyor ancak direktiflerin şöyle bir özelliği var, şöyle yaptırımı var: Direktifler kendi iç mevzuatımıza uydurulmak durumunda yani onun getirdiği hükümler olduğu gibi hukuk açısından referans kabul edilmemekle birlikte getirdiği tüm hükümlerin i hukukumuzda aktarılması zorunluluğu var. Bu, bizim açımızdan niye önemli? Çünkü Avrupa Birliğiyle müzakere sürecinde olarak bizim de bu direktifle uyum sağlamak durumumuz var.

Bu direktif genel olarak ne getiriyor? Aşında diyor ki işte bu ayrımcılıkla mücadelede: "Kendi lke koşullarınıza göre özürlüleri aktif olarak iş gücüne dâhil edin, bu konuda tedbirle alın, zrller ayrıştırılmış ortamlardan ziyade diğer bireylerle birlikte aktif iş gücü piyasasında yer alsınlar, ayrımcılığa maruz kalsınlar." İşte, ayrımcılığı tanımlıyor, doğrudan ve dolalı ayrımcılığı ayırıyor birbirinden. Bunların da iç hukuka aktarılması gereğine işaret ediyor. Temel kavramlardan biri olarak da "makul uyumlaştırma"yı getiriyor bu direktif. Özürlülerin iş gücü piyasasında yer alabilmeleri, bir iş sahibi olabilmeleri konusunda eğer ki bu kişinin bir özel düzenlemeye ihtiyaı varsa bunun da sağlanması gereğine işaret ediyor. Bu açılardan bu direktif bizim için AB müktesebatının getirdiği temel mevzuatlardan birisi. Aşında yaptırımı olan, doğrudan zrllk alanını bağlayan ve yaptırım gücü olan tek mevzuat diyebiliriz.

Bu paketin içerisinde -az önce l paket demiştim- birincisi buydu, ikincisi de ırk ve etnik kökene dayalı ayrımcılıkla mücadele etmeyi ngren bir direktif yayımlıyor. Bu, doğrudan zrllk gibi görünmese de belli etnik kökene sahip zrller açısından da anlam buluyor tabii ki.

Diğer bir nc boyutu ise bir ayrımcılıkla mücadele, topluluk programı oluşturuyor. Bu topluluk programının anlamı neydi? 1999 yılında başlamak üzere 2006'ya kadar sürececek bir topluluk programıydı bu. Bu topluluk programıyla da aşında ülkeler tarafından ayrımcılıkla mücadele etmek üzere gerçekleştirebilecekleri faaliyetleri finanse etmek üzere oluşturuluyordu bu topluluk programı. Hem ülkelerin katkısı var hem AB'nin katkısı var, dolayısıyla ortak bir btçeden ama bir şekilde ülkeleri de bu anlamda teşvik etmek, bununla mücadele etme anlamında teşvik etmek üzere oluşturulan bir program. Bu program kapsamında ülkemizde de ayrımcılıkla ilgili bir proje gerçekleştirildi alışma Bakanlığı tarafından. Onun sonrasında bu topluluk programının aşında çok işe yarayan bir mekanizma olduğu kabul edildi ancak ülkelerin daha yapması gereken önemli işler olduğundan hareketle program aynı adla uzatılmasa da "progress programı" adı altında bir ayrımcılıkla mücadele alt bileşeni tarafından yürütülmeye devam etti, 2007 ile 2013 programlama dönemi açısından bu program progress programı olarak devam etti. Bizim Genel Müdürlüğümüz de o zaman zrller İdaresi Başkanlığyken, bu programdan bir Türkiye'de ayrımcılıkla mücadele projesi gerçekleştirdi. Ülkemizde engellilerin karşı karşıya kaldığı ayrımcılığı ölçmek üzere bir araştırma bileşeni vardı. Onun yanında bir de bu araştırma sonuçlarının da paylaşıldığı ve hem Avrupa Birliğindeki gelişmelerin ve bu araştırma sonuçlarının ve Avrupa Birliği gelişmelerini ve ülkemizde bu anlamda neler olduğunu ve önümüzde ne tür sorunlar olduğunu da içeren bir tartışmanın da olduğu bir sempozyum gerçekleştirildi bu proje çerçevesinde. Aşında Avrupa Birliği açısından mevzuat olarak baktığımızda temel bu ama Avrupa Birliği zrllğe dayalı ayrımcılıkla mücadele etmek üzere hem fonları kanalıyla hem de yine tekrar bir eylem planı oluşturarak ve sonrasında da bir strateji belgesi oluşturarak aşında hem bu direktifin hem sonrasında engellilerin haklarına ilişkin sözleşmenin uygulanmasını etkin hâle getirmeye alışıyor. Esasında bizim, Avrupa Birliği açısından uyum göstermemiz gereken durum bu direktifi de aşmış durumda gelinen noktada çünkü Avrupa Birliği ilk defa birlik olarak bir uluslararası sözleşmeye taraf oldu; bu da Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme. Buna taraf olmakla birlikte aşında Avrupa Birliğinin kendisi de bu sözleşme çerçevesinde kendi yetki alanını hem genişletmek hem de bu doğrultuda i hukukunu düzenlemek durumunda. Artı, hem onaylayan ülkeler açısından da ayrıyeten kendi hukuklarını da düzenlemek durumunda. Bu anlamda aşında bizim için bir tarafıyla temel referans noktası Avrupa Birliğinin kendi içindeki zrller mevzuatından ziyade hem onun hem bizim ortak yükümlülüğümüz olan Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme çok daha ne çıkmış oluyor, ki bunu 2010 yılında ortaya koyduğu zrller İçin Strateji Belgesi'nde de vurguluyor Avrupa Birliği. Diyor ki: "Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'nin ülkeler

tarafından yükümlülüklerinin yerine getirilmesi gereğine...” Artık direktif biraz daha arka planda kalıyor çünkü direktif tek başına istihdamla sınırlı olduğu için. Aslında Avrupa Birliği’nin önündeki mesele de istihdam alanından tüm yaşam alanlarına çevrilen bir çerçeveye dönüşen bir yaptırım gücü olan bir belgenin ortaya çıkması bekleniyor şimdi, Avrupa Birliği tarafından da bunun ortaya konması bekleniyor. Avrupa Birliği açısından bunu söyleyebiliriz.

Birleşmiş Milletlere aslında geri dönecek olursak, Birleşmiş Milletler bir tarafıyla Avrupa Birliğini dönemsel olarak etkiliyor ama tabii ki gelişmeler o düzeyde devam ediyor. Birleşmiş Milletler bu standart kurallardan sonra belli programlar oluşturuyor. 1983 yılındaki ilk programdan sonra aslında bu programın çok işe yaradığı ama belli bölgeler açısından yeterli kalmadığı yani programların devam etmesi gereğinden hareketle Asya Pasifik ülkeleri açısından belli programlar yayınlanıyor, 2012 Aralıkta 3’ üncüsü kabul edilen on yıllık programlar oluşturuyor. Her on yılın vurgusu aslında o dönemin getirdiği daha önemli kavramlara dönüşüyor ancak özünde, özürliülerin insan hak ve özgürlüklerinden yararlanmaları üzerine hangi alanlarda ne tür tedbirler alınması gerektiğini on yıllık dönemler nezdinde planlıyor ve bu dönemler çerçevesinde de ülkelerde bu konuda yapılanların da belli raporlama süreçleriyle geri dönüşlerini alıyor ki sonraki programlama yıllarına bir girdi olarak sağlayabilsin diye.

Onun dışında, şimdi Erem Arkadaşımız size sözleşmeden bahsedecek ama sözleşmeye geçmeden önce Avrupa Konseyinden de belki biraz bahsetmek gerekir. Bildiğiniz gibi, bizim ilk üyesi olduğumuz uluslararası kuruluşlardan biri. Dolayısıyla da onların politikaları tarafından da bir şekilde yükümlülüklerimiz var. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi bu anlamda temel belge gibi görünmekle birlikte önceleri aslında diğer genel insan hakları belgelerinde olduğu gibi Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde, tüm insanları bağlayıcı bir belge olmakla birlikte, özürliüler yine biraz arka planda kalıyordu. Dolayısıyla da Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme aslında bu sözleşmenin yargı organı olan mahkemeyi de daha aktif hâle getirmiş oldu. Avrupa Konseyi açısından baktığımızda o da yine özürliülerin insan hakları söylemine dönüyor tabii bu birlikte, paralel gelişmelerle. Avrupa Konseyi de 2006-2015 yıllarını kapsayan bir Özürliüler Eylem Planı oluşturuyor. Yine kendi üyesi olan ülkelerde bu konuda öngördüğü hükümler anlamında ya da getirdiği tedbirler anlamında ülkeleri teşvik etmek üzere oluşturuyor bu belgeyi ve onun da periyodik raporlamaları oluyor. Bizim tarafımızdan hazırlanıyor onun periyodik raporları da. O eylem planını bir arada değerlendirme toplantısı gerçekleştirildi ülkemizde. Ülkemizin Avrupa Konseyi Dönem Başkanlığı faaliyetleri çerçevesinde 2010 yılı Aralık ayında bunun ara değerlendirme toplantısını Türkiye’de gerçekleştirdik İstanbul’da.

Dolayısıyla da aslında geçmişten günümüze baktığımızda özürliüler yardıma muhtaç, tedavi edilmesi gereken ya da onların bireysel sorunu olarak görülen anlayış günümüzde artık bunun bir toplumsal mesele olduğu ve aslında özürliülerin kendi durumundan bağımsız olarak toplumların sorumluluğuna yüklenen, aslında kişinin sahip olduğu yoksunluğun çevresel etkileşim içerisinde bir engel durumuna dönüştüğü meselesine dönmekte. Dolayısıyla da özürliülerin de insan olmaktan dolayı tabii ki insan haklarına sahip olduğu ve bu hakları kullanabilmeleri konusunda da hak sahibi özneler olarak gerekli tedbirlerin alınması gereğine döndü 2006 yılında özellikle Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme’nin kabulü ve 2007 yılında da imzaya açılması süreciyle ülkemizin de 2009 yılında taraf olmasıyla birlikte, bizim de artık ülkemizde özürliülere yönelik politikaları hak temelli ve gerçekten onların bağımsız bireyler olarak toplumda yer alabilmelerini temin etmek üzere çalışmamız gerektiğine döndürmüş oldu. Tabii bunun için gerçekten yapacak çok şey var, tüm kesimlere çok ciddi yükümlülükler düşüyor. Ben gerçekten kendi adıma bu komisyonun da bu anlamda çok etkisi olacağını düşünüyorum.

Teşekkür ederim. Çok sağ olun.

BAŞKAN – Kezban Hanım’a biz de teşekkür ediyoruz.

Buyurun.

AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR UZMANI EREM İLTER – Şimdi sizlere ben de Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme’yle ilgili genel bir çerçeve sunmak istiyorum.

Aslında Kezban Hanım’ın bahsettiği gibi, engellilerle ilgili konu çok eski tarihlere dayanan bir konu ancak ben insan hakları odağında anlatacağım için bu konuyu 1948’le başlamak istiyorum aslında.

1948’de ilan edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’yle birlikte aslında engelli kişilerin de insan hakları hukuku çerçevesinde ele alınması gereken gruptan biri olduğu zımnen kabul edilmişti. Sözleşmenin özellikle sağlıkla ilgili maddesinde engellilere, engellilik konusuna vurgu yapılıyordu dönemin bakış açısının Kezban Hanım’ın bahsettiği çerçevede çok tıbbi ve medikal boyutta olması nedeniyle. Ancak bu sözleşmede de “Engelliler bu haklardan yararlanamazlar.” gibi bir madde yoktu elbette. Ama zımni bir kabul vardı, yine burada üstü kapalı bir kabul vardı, engelliler maalesef görünür durumda değillerdi.

Bu tarihten itibaren engellilerle ilgili çalışmalar uluslararası mekanizmalar çerçevesinde yürütülmeye devam etmiştir, birçok belge oluşturulmuştur. Bunlar, Kezban Hanım'ın da bahsettiği gibi, tavsiye niteliğinde olan belgelerdir, genelde hukuki bağlayıcılığı olmayan bir konu olarak değerlendirilmiştir engellilik konusu. Ancak insan hakları sözleşmelerinin tamamında, Medeni, Siyasi Haklar Sözleşmesi, Çocuk Hakları Sözleşmesi, Ekonomik, Sosyal, Kültürel Haklar Sözleşmesi, kadınla ilgili sözleşme, çocukla ilgili sözleşme bahsettiğim gibi, işkence ya da ayrımcılıkla ilgili sözleşme engellilik konusunu içeren sözleşmelerdir. Bunun nedeni, biraz önce de bildirdiğim için söylediğim gibi, özel bir hüküm yoktur zaten "Engellileri içermez." diye ancak maalesef sözleşmelerin özellikle ayrımcılıkla ilgili maddelerinde ayrımcılık yasaklanır, tüm nedenler sayılıp "Diğer nedenlere dayalı ayrımcılık da yasaklanır." der örneğin. Bu diğer nedenler arasında engellilik de vardır elbette yani burada hiç kimse bu sözleşmelerin engellileri kapsamadığını iddia edemez ama bugüne kadar yani sözleşmenin kabulüne kadar olan süreçte engelli kişilerin kendi verdikleri mücadele de göstermiştir ki, her ne kadar bu sözleşmeler engellileri kapsayan, onları da içeren, tüm insanlık ailesine yönelik düzenlenen sözleşmeler olmasına karşın, engelliler maalesef görünür olamamışlardır ve bu anlamda hak mücadelesini de engelliler uluslararası mekanizmalar bünyesinde yürütmüşlerdir.

Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme bu anlamda diğer sözleşmelerden çok farklı bir nitelik taşır çünkü engelliler bu sözleşmenin müzakere sürecine bizzat katılmışlardır. Bildiğiniz gibi, Birleşmiş Milletler bir devletler topluluğudur yani devletlerin oluşturduğu bir yapıdır ve genelde müzakerelerine sivil toplumu dâhil etmezler, gözlemci olarak dâhil edebilirler ama karar mekanizmalarına dâhil etmezler ama Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'nin yapım sürecinde, müzakere sürecinde engelliler bizzat temsil edilmişlerdir ve haklarının neler olması gerektiği noktasında devletlerle dışı dışı müzakerelerde bulunmuşlardır diyelim. Bu anlamda, Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'yi insan hakları hukuku literatüründe ayrı bir yere koyar literatür. Bu nedenle, aslında bizim dayanağımız her ne kadar çok net bir metin olsa da, Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme olsa da dayanağımız diğer insan hakları sözleşmeleri de olabilir her durumda.

Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme neden gündeme gelmiştir? Kezban Hanım da bundan aslında size bahsetti. Burada Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme gündeme gelirken, engelliler daha öncesinde "muhtaçlık ve yardım" kriterinde düşünülen birey ve kişiler olarak değerlendirilirdi. Devletlerin onlara sunacağı hizmetler de bu anlamda yardım ve muhtaçlık odağında götürülürse ve tıbbi yardımlar da, tıbbi destek de sağlarsa engelliler için yapılmış olabilecek her şeyin yapılacağı, yapılmış olduğu değerlendirilirdi. Ancak engelliler ve bu konuda çalışan aktivistler bu konunun böyle olmadığını savundular, az önce bahsettiğim gibi ve Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, özürülleri bir yardım nesnesi değil, birer kişi ve insan olarak, hukuk öznesi bireyler olarak kabul etme yolunda atılmış çok önemli bir adımdır, bir uluslararası belgedir. Devletlere verdiği temel referans engelli kişiler insan hakları hukukunun bir parçasıdır ve bu anlamda onları sadece "yardım" ya da "muhtaçlık" kriterine göre değerlendirmeyip toplumsal yaşamın her alanında diğer vatandaşlar gibi, diğer insanlar gibi aktif olarak katılımlarının sağlanması gereken bireyler olarak değerlendirmemiz gerektiğini vurgular sözleşme.

Sözleşme 30 Mart 2006 tarihinde kabul edilmiştir ve gerekli usul, prosedür tamamlandıktan sonra yürürlük kazanmıştır. Ülkemiz de bu sözleşmeye taraf olmuştur. İmzaya açıldığı gün sözleşmeyi imzalayan ilk ülkeler arasındadır ülkemiz. Bu anlamda çok önemli bir niyet göstergesidir uluslararası çerçevede ülkemizin bu sözleşmeyi imzalaması da ve hızlı bir şekilde yüce Meclisimiz tarafından da onaylanıp sözleşme ulusal iç prosedürlerimiz tamamlandıktan sonra yürürlük kazanmıştır bizim açıımızdan çünkü ilgili belgeler Birleşmiş Milletler Yazmanlığına tevdi edilmiştir Sayın Dışişleri Bakanımız tarafından ve sözleşme bizim için de yol gösterici bir belge olarak kabul edilmiştir. Bunu başta da tabii belirtmek istiyorum: Bildiğimiz gibi Anayasa'nın 90'ıncı maddesine göre usulüne uygun olarak kabul edilmiş temel haklarla ilgili sözleşmeler de kanun hükmündedir, kanunla uyumlaştırılması gerekir bu anlamda.

Sözleşmenin amacı nedir? Sözleşme, taraf devletleri engelliliğe, özürüllüğe dayalı herhangi bir ayrımcılık yapılmaksızın engelli kişilerin tüm insan hak ve temel özgürlüklerinin tam olarak hayata geçirilmesini sağlama ve güçlendirme sorumluluğu vermektedir. Bu amaçla da engelli kişilerin haklarını, engelli kişilerin insan haklarına saygıyı temel olarak almaktadır.

Sözleşmeyi anlatmaya geçmeden önce özelliklerinden kısaca bahsetmek isterim ben. 21'inci yüzyılın ilk insan hakları sözleşmesidir bu sözleşme ve aslında Çocuk Hakları Sözleşmesi ve Kadın Hakları Sözleşmesinden sonra grup haklarıyla ilgili olarak gündeme getirilmiş de son sözleşmedir. Her ne kadar spesifik bir gruba ilgili olarak görülsün de aslında toplumsal yaşamı düzenlemeyle ilgili hükümler öngörmesi nedeniyle toplumdaki diğer bireylerin de hayatını kolaylaştırıcı bir sözleşme çerçevesi sunma niteliğindedir. Bildiğimiz gibi insan haklarının bölünmezliği her zaman vurgulanan bir konudur ancak uluslararası hukukta böyle bir süregeliş olmamıştır, teoride bu tartışılmıştır her zaman. Ancak bu sözleşmeyle birlikte ilk kez BM üyesi tüm devletler de kabul etmişlerdir ki,

insan hakları bölünmez bir bütündür çünkü bu sözleşmede medeni ve siyasi haklarla birlikte ekonomik ve sosyal haklar yan yana ele alınmıştır, bir ayrıma gidilmemiştir bu noktada sözleşme kurgulanırken. Ve bahsettiğim gibi, toplumun tüm bireyleri için, diğer dezavantajlı bireyleri için de çok önemli düzenlemeler getirmektedir. Sözlerime başlarken ifade ettiğim gibi, en önemlisi, sivil toplumun katılımıyla bu sözleşme gerçekleştirilmiştir. Sözleşmenin zaten ruhu da bu çerçevede oluşturulmuştur çünkü katılım sözleşmenin önemsendiği temel bakış açılarından birisidir. Maddelerin düzenlenişi anlamında da sözleşme çok önemli bir özellik taşımaktadır çünkü sözleşme yaşam hakkıyla başlamamaktadır diğer insan hakları sözleşmeleri gibi. Öncesinde tanımların, amacın ve başka yardımcı hükümlerin yer aldığı bir yapıya sahiptir sözleşme. Örneğin erişilebilirlikle ilgili madde sözleşmede yaşam hakkından daha önce sıralanmıştır ya da ayrımcılıkla mücadele de yaşam hakkından daha önce sıralanmıştır çünkü engellilerin haklarının tanımlanabilmesi ve anlaşılabilmesi açısından ayrımcılık, erişilebilirlik ve farkındalık gibi konular temel referans noktalarını oluşturmaktadır.

Aslında bu bahsettiklerim insan hakları hukuku açısından önemli katkılarıydı. Tüm bunların yanı sıra, özürsüzlük konusuna katkılarına gelince de özürsüzlüğün görünür kılındığı bir sözleşmedir bu sözleşme. İlk kez bu kadar, bu denli bağlayıcı bir metnin konusu olmuştur özürsüzlük, engelliler. Bu anlamda, engellilerin özerkliği, bağımsızlığı sözleşme boyunca vurgulanmıştır. Zihinsel engelliler ve ruhsal tanı almış kişiler dâhil olmak üzere insanların kendileriyle ilgili kararlar almasına verilen önem sözleşmede genel ilkelerde ilk önce kendini göstermektedir. Dediğimiz gibi, ilk bağlayıcı belgedir ve engelliler için özel tedbirler alınmasının gerekli olduğunu vurgulayan ve bunun da ayrımcılık olmayacağını, ayrımcılık olarak değerlendirilemeyeceğini söyleyen bir belgedir ve her şeyden önemlisi, bir yol haritası sunmaktadır. Bir insan hakları sözleşmesidir ve devletlere, özellikle engelliler söz konusu olduğu zaman ne yapacağını bilemeyen devletlere ve kafaların karışık olduğu bir konu olması nedeniyle de net bir yol haritası çizmektedir bu sözleşme. Elbette, eğer devletler daha fazlasını yapmak isterlerse bu konuda özgürdürler ve teşvik edilmektedirler sözleşme tarafından. Ancak tüm BM'ye üye olmuş ve bu sözleşmeye taraf olmuş ülkeler tarafından asgari standartlar bu sözleşmenin getirdiği hükümler çerçevesinde kabul edilmektedir.

Sözleşme bir girişten ve haklarla ilgili 30 maddeden oluşmaktadır ve bütünü 50 maddedir. Son 10 madde de sözleşmenin yürürlüğüyle ilgili, usulle ilgili maddelerdir, sonuç hükümleridir. Sözleşmeye ek bir de ihtiyari protokol vardır. İhtiyari protokole de ülkemiz sözleşmeye onay belgelerini verdiği dönemde imza koymuştur ve şu anda onayla ilgili prosedürler de hızlı bir şekilde devam etmektedir. Genel Müdürlüğümüz bu anlamda Dışişleri Bakanlığıyla çalışmalarını sürdürmektedir, tahmin ediyoruz önümüzdeki günlerde yüce Meclisimizin gündemine de gelecektir onay için.

Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmede hangi maddeler vardır, ona bakmak gerekir elbette. "Ayrımcılık yapılmaması ve eşitlik" en önemli ve ilk maddelerden biridir. Sonra, "ulaşılabilirlik ve erişilebilirlik" konusu gündeme gelmiştir ve ardından yaşam hakkıyla devam eder sözleşme. Bu anlamda diğer insan hakları sözleşmelerinden ayrı hükümler yoktur aslında, yaşam hakkı, sağlık hakkı, eğitim hakkı bu çerçevede sözleşme bünyesinde düzenlenmiş hükümlerdir. Ancak birkaç tane ayrı hüküm vardır. Bunlar ayrı haklar getirmemektedir engelli kişilere aslında diğer insanlardan farklı haklar getirmemektedir ancak engellilerin haklarının -hakların tamamını bir bütün olarak düşünürsek- bütün bir şekilde uygulanmasını sağlayacak çıkış noktaları vermektedir, açıklamaktadır bu haklar. Bunlar nelerdir? Kişisel hareketlilik, bağımsız yaşam ve topluma dâhil olma ve adalet erişim gibi konulardır. Rehabilitasyon da bu hükümlerden birisidir çünkü diğer insan hakları sözleşmelerinde rehabilitasyon ve rehabilitasyon ya da kişisel hareketlilik gibi bir hüküm bulunmamaktadır. Engellilerin spesifik durumuna özel bir düzenlemedir bu düzenlemeler.

Burada aslında önemle vurgulamamız gereken diğer bir nokta da engelliliğin tanımıyla ilgili husustur. Sözleşmenin 1'inci maddesi amacını ifade eder. Der ki: "Engellilerin tüm insan hak ve temel özgürlüklerinden tam ve eşit şekilde yararlanmasını teşvik etmek, korumak ve sağlamak ve onurlarına saygıyı güçlendirmektir bu sözleşmenin amacı."

Ve bir tanım yapmaya geldiği zaman da, söz engellilerin kim olduğunu anlatmaya gelen bir tanıma geldiği zaman da sıra, sözleşme tanımlarla ilgili bir hüküm içermesine rağmen, oy birliğiyle karar verilmiştir ki, tanımlarda bir "engelli" tanımı olmamalı, engellinin kimi kapsadığını başka bir hüküm içermelidir çünkü engellilik zamana göre, mekâna göre değişiklik gösterebilen bir kavramdır ve "Biz buna net bir tanım koyarsak eğer, zamanla birçok kişinin dışında kalabileceği bir tanım yapmış oluruz." kaygısıyla sözleşmenin amaç maddesine engellinin kimleri kapsadığıyla ilgili bir açıklama konulmuştur; bunu da paylaşmak isterim ben.

"'Engelli' kavramı, diğer bireylerle eşit koşullar altında topluma tam ve etkin bir şekilde katılımlarının önünde engel teşkil eden, uzun süreli, fiziksel, zihinsel, düşünsel ya da algısal bozukluğu bulunan kişileri kapsamaktadır." der amaç maddesinde. Bu çok önemli bir adımdır aslında çünkü dediğim gibi, 2'nci maddede tanımlar bulunmasına rağmen amaç maddesinde engellinin kimi kapsadığı açıklanmıştır.



Daha sonra tanımlarla ilgili bir madde vardır. Tabii, ben burada uzun uzadıya bütün maddeleri bire bir sizlere anlatma yolunu tercih etmeyeceğim çünkü sözleşme çok uzun bir metin ama tanımlarda nelerin olduğu önemlidir bizim için, bunu söylemek, sıralı geçmek isterim. “İletişim”, “dil”, “engelliye dayalı ayrımcılık”, “makul düzenleme” ve “evrensel tasarım” tanımlarda özel olarak tanımlanmıştır bu sözleşmenin açıklığa, netliğe kavuşması açısından. Ben bir tek örnek vermek istiyorum, yaptığımız sunumlarda bu örneği veriyoruz aslında: Mesela Braille alfabesi. Braille sembollerini biz gördüğümüz zaman bizlere hiçbir şey ifade etmez ama engelli kişiler Braille alfabesi aracılığıyla okuyup yazarlar ve onlar için bu bir iletişim kanalıdır. Ya da işitme engelliler açısından işaret dili alfabesi: Bizler için bu konuyu bilmediğimiz zaman bir anlam ifade etmeyebilir ama kabul etmeliyiz ki bilmesek dahi, işitme engelliler açısından işaret dili bir iletişim kaynağıdır, iletişim yoludur ve biz bunu resmî olarak kabul etmek durumundayız.

Yine, tanımlar kısmında, önemle vurgulamak gerekir ki, engelliliğe dayalı ayrımcılık da tanımlanmıştır. Engelliliğe dayalı ayrımcılığın tanımlandığı ilk uluslararası dokümandır aslında sözleşme. Şöyle ki: Diğer bütün uluslararası mekanizmalara da yol gösterici bir hüküm olmuştur bu hüküm. Bu hükmü de sizinle paylaşmak isterim önemi nedeniyle. “Engelliğe dayalı ayrımcılık, siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni veya başka herhangi bir alanda insan hak ve temel özgürlüklerinin tam ve diğerleri ile eşit koşullar altında kullanılması veya bunlardan yararlanılması önünde engelliliğe dayalı olarak gerçekleştirilen her türlü ayırım, dışlama ve kısıtlamayı kapsamaktadır. Engelliliğe dayalı ayrımcılık, makul düzenlemelerin gerçekleştirilmemesi dâhil her türlü ayrımcılığı kapsar.” ifadeleri kullanılmaktadır. Neden önemlidir bu tanım? Hukuki bir konu olarak, bir dava konusu olarak gündeme geldiği zaman engelliliğe dayalı ayrımcılık, sadece ülkemizde değil, tüm dünyada bu konuda bir belirsizlik vardı ama bu sözleşmeden sonra bu tanım bu mevzuata da bir yol gösterici nitelik kazandırmış oldu. Örneğin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 2009 yılında önüne giden bir kararda İsveç’e karşı bu tanıma kullanarak bir tazminat öngördü, bir tazminata hükmetti. Aslında burada önemle belirtmek isterim ki, İsveç aslında sözleşmeye taraf olan bir ülke dahi değildi ancak mahkeme şöyle bir gerekçe söyledi: “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin yargısını kabul etmiş bir devlet her ne kadar Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme’ye taraf olmasa dahi bu sözleşme uluslararası, evrensel bir nitelik taşıması nedeniyle, siz kabul etmeseniz bile bizim açımızdan temel referans belgesi ve ülkeler bu sözleşmenin getirdiği hükümleri sağlamak noktasında kaçınılmazlar.” şeklinde bir ifade getirdi. Bu anlamda AİHM’in de kabul ettiği ve davalarında referans aldığı bir belge olmuştur sözleşme.

Sözleşmenin aslında özetini genel ilkelerde bulabiliriz. Özerklik –biraz önce de bahsettiğim gibi- insanlık onuru, ayrımcılık yapılmaması, topluma tam ve etkin katılım, farklılıklara saygı, fırsat eşitliği, erişilebilirlik ve kadın ve erkek eşitliği ve çocukların üstün yararına saygı, üstün yararının gözetilmesi bu sözleşmenin genel ilkeleri olarak benimsenmiştir. Bu anlamda topluma tam ve etkin katılım sözleşmenin aslında omurgasını oluşturan maddelerden birisidir genel ilkeler açısından da çünkü engellilerin toplumsal yaşamın tüm alanlarında diğer bireylerle eşit bir şekilde topluma tam katılımının yapılması için ülkelerin yapması gerekenleri sayar sözleşme bu anlamda ve katılımı çok önemli bir yere koyar. Katılımın sağlanması da tabii yanında birçok düzenlemenin yapılmasını gerektirmektedir aslında, zorluğu da bu noktada başlamaktadır. Ulaşılabilirlikten tutun da engelli kişilerin yasa önünde eşit tanınmasına kadar uzun bir, uzun uzun sayılacak bir hükümler zinciri oluşturmaktadır sözleşme bu anlamda.

Taraf devletlerin yükümlülükleri nelerdir? 4’üncü maddede ele alınmaktadır. Bunlardan kısaca bahsetmek isterim. Ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına ilişkin yasal ve diğer tedbirlerin alınması, sözleşmeyle taraf devletlere getirilen ilk yükümlülük olarak ortaya çıkmaktadır. Tüm politika ve programlarda engellilerin haklarının korunması ve geliştirilmesi, engelliler için yardımcı teknoloji ve erişilebilir bilginin sağlanması, engellilik konusunda çalışan uzmanların ve personelin engellilik konusunda çalışan ya da engellilik konusunda çalışmadığını düşündüğümüz ama aslında çalıştığı alan itibarıyla engelliliği kapsama ihtimali olan herkesin engelli hakları konusunda eğitilmesi, farkındalık oluşturulması ve yasaların ve politikaların oluşturulması ve uygulanması süreçlerinde engellilerin bizzat kendilerinin sivil toplum aracılığıyla katılımlarının sağlanmasıdır. Aslında burada sözleşme tüm politika alanlarında engellilerin görünür kılınmasını beklemektedir taraf devletlerden. Sadece sağlık konusu gündeme geldiği zaman, engellilik konusunun sadece sağlık konusunu çağırıştırmamasını ya da sosyal güvenlik konusunu çağırıştırmamasını, “Risk durumları ve insani bakımdan acil durumlar” dediğimiz noktada da engellilik konusunun akla gelmesini önermektedir sözleşme. Aslında birçok mevzuat düzenlemesi yapıyoruz ya da birçok uygulamayı gerçekleştiriyoruz ancak bu uygulamalar sadece, işte dediğimiz gibi, medikal ya da yardımla ilgili bir konuya engelliliği çağırıştırmaz ama aslında çocuklarla ilgili... Mesela yaptığımız her düzenlemede engellilik konusunu görünür kılmamız gerektiğini vurguluyor sözleşme, bütüncül bir bakış açısıyla engellilik konusuna yaklaşmamız gerektiğini vurguluyor. Bu anlamda, ayrımcılık yapılmamasıyla da ilgili yine özel bir hüküm var sözleşmede. Engelliliğe dayalı ayrımcılığı kesinlikle yasaklıyor.

Engelli kadın ve çocuklarla ilgili bir hüküm var. Bu hüküm çerçevesinde de engelli kadın ve çocukların hem kadın hem engelli, hem çocuk hem engelli olması durumunda çifte dezavantaj, çoklu dezavantaj yaşadığını ve bu anlamda bu kişilere, bu gruplara yönelik özel tedbirler alınması gerekliliğini vurguluyor yine sözleşme.

Bir hak olup olmadığı tartışılmakla birlikte bir bilinçlendirme, farkındalık oluşturma konusu aslında sözleşmenin yine hükümlerinden birisi. 8'inci maddede düzenleniyor. Engelliler açısından çok önemli bir eylem alanı olması nedeniyle aslında sözleşmeye konulmuş bir madde bilinçlendirme de. Taraf devletlere engellilerle ilgili her konuda toplumun tüm kesimlerine yönelik farkındalık çalışmaları yapmayı yükümlülük olarak getiriyor bu sözleşme. Bu anlamda aslında engellilikle ilgili yapılacak her bir çalışmanın farkındalıkla başlayacağı da zaten bir gerçek. Bu anlamda, Genel Müdürlüğümüzün de diğer kurumlarla birlikte yaptığı farklı farkındalık çalışmaları var. Örneğin, 2012 yılında gerçekleştirdiğimiz bir proje, İnsan Hakları ve Özürlülük Projesi çerçevesinde biz yasama uzmanlarına yönelik de bir farkındalık çalışması gerçekleştirdik projemizin bir ayağı olarak ve yasama uzmanlarımız da oraya katıldılar, yüce Meclisimizin bu konudaki çalışmalarına katkı vermemiz açısından onlarla birlikte bu bilgileri paylaşmayı sağladık. Bu anlamda sadece yasama uzmanlarıyla değil, aynı zaman kamu kurum ve kuruluşlarının temsilcileri ve yargı mensuplarıyla da sözleşmenin getirdiği hükümleri paylaştık ve gerçekten, aldığımız dönüşler yaptığımız çalışmalar beğenildi ve bu anlamda sözleşmeyle ilgili ulaşabildiğimiz kadar fazla kişiye ulaşmaya gayret gösterdik.

Burada aslında özellikle vurgulamayı istediğim konulardan birisi de erişilebilirlik. Bildiğimiz gibi aslında erişilebilirlik konusu ülkemizin gündeminde olan bir konu. Genel Müdürlüğümüzün bu anlamda çok titiz çalışmaları var. Ulaşılabilirliği, erişilebilirliği sadece mekânların erişilebilirliği ya da yapıların erişilebilirliği anlamında değil, bilgiye erişim anlamında, adalete erişim anlamında da değerlendirmemiz gereken bir nokta. Bu anlamda, toplumsal hizmetlerin tamamını engellilere uygun bir şekilde, engellilerin ihtiyacını karşılayacak şekilde vermek yine taraf devletlerin yükümlülüğü çerçevesinde sözleşme kapsamında.

Sözleşmenin diğer önemli maddelerinden birisi yasa önünde eşit anılma maddesi. Bildiğimiz gibi bizim ülkemizde de aslında bu çok tartışmalı bir konu olmasıyla birlikte, ben burada mutlaka paylaşılması gerektiğini düşünüyorum sizlerle. Engelli bireylerin, özellikle zihinsel engelli bireylerin ve ruhsal tanı almış, psikolojik, psikiyatrik tanı almış bireylerin yasa önündeki durumlarıyla ilgili bir hüküm bu madde. Burada engellilerin her birinin birer birey olarak kabul edilmesi ve sonunda eşit anılması gündeme getiriliyor. Onların toplumda diğer vatandaşlarla eşit birer birey olarak var olabilmesi için de kendileriyle ilgili kararları almaları açısından desteklenmeleri gerektiğini vurguluyor. Burada aslında konu çok tartışılan, aslında çok da farklı hukuki bir konu olarak gündeme geliyor çünkü aslında vesayet konusu düzenleniyor 12'nci maddede.

Bizim ülkemizde bildiğiniz gibi ehliyet açısından ikili bir prosedür var. Sözleşme aslında bu ehliyetle ilgili, vesayetle ilgili prosedürlerin biraz daha geliştirilmesini öngörüyor. Yalnız, söylediğim gibi, sözleşmenin bu maddesi tartışılıyor. Özellikle Avrupa Konseyinin bu anlamda ciddi çalışmaları var şu anda devam ettiği, bizlerin de takip ettiği. Bu anlamda özellikle zihinsel engelli bireylerin ve psikiyatrik tanı almış bireylerin toplumsal yaşama tam ve etkin katılımları noktasında kendi kararlarını almalarını teşvik etmeyi destekleyecek destek mekanizmalarıyla ilgili çalışmalar devam ediyor.

Bahsettiğim gibi bağımsız yaşam, kişisel hareketlilik, rehabilitasyon ve rehabilitasyon engelli bireylere diğer bireylerden farklı haklar getiren haklar değil. Bu haklara kısaca değinmek isterim. Ancak bağımsız yaşayabilme ve topluma dâhil olma hakkı olmadan engelli bir bireyin eğitime dâhil olabilmesi mümkün olamamaktadır. Bu nedenle böyle özel 3 hüküm içermiştir sözleşme ve bu hükümlerle birlikte diğer maddeleri de açıklamaya çalışmıştır, rehabilitasyonu ve rehabilitasyonu maddelerden biridir. Mesleki rehabilitasyondan tutun da sosyal rehabilitasyona kadar birçok konuya açıklık getirmiştir bu anlamda.

Ben sizlerle örneğin eğitim hakkını paylaşmak isterim çok kısa bir şekilde, eğitim hakkıyla ilgili neler diyor sözleşme? Zihinsel engelliler dâhil olmak üzere, tüm engellilere diğer bireylerle eşit eğitim hakkı öngörmektedir sözleşme. Eğitim sisteminin engelliler de dâhil herkesi kapsamasını, bütünleştirici olmasını önermektedir, bu konuda bir yükümlülük getirmektedir. Kezban Hanım'ın da bahsettiği gibi aslında ayrıştırılmış değil, bütünleştirilmiş ortamlarda engellilerin eğitim almalarını söylemektedir, öngörmektedir. Bu anlamda eğitimle ilgili maddenin -aslında çok uzun bir maddedir- özü ayrıştırılmamış ortamlarda, bütüncül bir eğitimle ekranlarıyla birlikte eğitim almasıdır engellilerin. Aslında sözleşmenin tamamına hâkim olan görüş budur, ayrıştırılmamış, bütüncül ortamlarda diğer bireylerle eşit şekilde toplumsal yaşama katılımlarının sağlanmasıdır bu anlamda ve sözleşmenin söyledikleri.

Nasıl uygulanır ve denetlenir sözleşme? 33'üncü maddede ifade edilmiştir sözleşmenin nasıl uygulanıp denetleneceği. Sözleşmenin denetlenmesi için ulusal çerçevede ülkeleri odak kurum veya koordinasyon kurumu oluşturmasını ve bağımsız bir mekanizma kurmasını önermektedir bu sözleşme. Bizim ülkemiz açısından odak kurum Genel Müdürlüğümüzdür. Sözleşmeyle ilgili

raporlama sürece Genel Müdürlüğümüz tarafından yürütülmektedir ve diğer kurumlarla koordinasyon anlamında da Genel Müdürlüğümüz engellilikle ilgili konularda çalışan odak kurum niteliğindedir. Bağımsız mekanizma, ülkemizde bildiğimiz gibi insan haklarıyla ilgili bağımsız mekanizma çalışmaları devam etmektedir, çalışmaları vardır. Bu anlamda, İnsan Hakları Kurulunun da engellilik konusunu kapsayacak şekilde çalışmalarını yapacağını biz ümit ediyoruz. Sözleşme Paris İlkelerine vurgu yapan ilk uluslararası belgedir aslında bu anlamda kesin olarak. Paris İlkelerine uygun kurulmuş olacak bir bağımsız mekanizmada engellilik konusunun değerlendirilmesini öngörür sözleşme.

Yine, vurgulamak gerekir ki “Ulusal uygulama ve denetim” başlıklı 33’üncü maddede engellilerin karar süreçlerine ve denetim süreçlerine tam katılımının sağlanması önerilir. Bu çerçevede “Uygulama ve denetim” başlıklı maddede de engellilerin katılımı tekrar tekrar vurgulanmıştır sözleşmede.

Ayrıca, veri ve istatistikle ilgili aslında ilk toplantımızda da gündeme gelmişti, ilk Genel Müdürümüzün yaptığı oturumda da gündeme gelmişti. Sözleşme açısından veri ve istatistik konusu da çok büyük önem taşımaktadır. Tüm dünyada aslında engellilikle ilgili veriler, karşılaştırılabilir ve güvenilir veriyle ilgili çeşitli sıkıntılar mevcuttur ve bu anlamda çalışmalar da devam etmektedir. Sözleşme taraf devletlere engelliler konusunda veri ve istatistik çalışmaları gerçekleştirilmesi konusunda yükümlülükler getirmektedir. Ama, sözleşmenin tamamında ayrıştırılmamış ortamlarda toplumun diğer bireylerinden ayrıştırılmadan eğitim, sağlık vesaire gibi haklardan yararlanması önerilirken veriyle ilgili olarak ayrıştırılmış veriye ihtiyaç olduğu vurgulanmaktadır. Çünkü engellilerin profilini ortaya koyacak ayrıştırılmış veriler maalesef konusunda ciddi sıkıntılar vardır, ülkemizde bu çalışmalar da devam etmektedir.

Sözleşme uluslararası çerçevede nasıl izlenmekte ve denetlenmekte, uluslararası uygulanması için neler yapılmaktadır? Bununla ilgili de bir hüküm vardır, 34’üncü maddesindedir sözleşmenin. Bu çerçevede engellilerin haklarına ilişkin sözleşmenin izlenmesi ve denetlenmesi amacıyla Birleşmiş Milletler bünyesinde bir Engelli Hakları Komitesi kurulmuştur. Engelli Hakları Komitesi taraf devletlerin kaydettikleri gelişmeleri içerecek şekilde karşılaştıkları zorlukları ve kaydettikleri gelişmeleri içerecek şekilde hazırladıkları ulusal raporları inceler. Aynı zamanda, farkındalıkla ilgili çalışmalar yürütür ve ilk başta bahsettiğim gibi bir ek protokolü var, bu ek protokole taraf olmuş devletlerin vatandaşlarından gelen bireysel ya da kolektif başvuruları değerlendirir komite.

Burada belki protokole biraz değinmek gerekir. Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme’ye ek ihtiyari protokol 2 usul öngörmektedir diğer insan hakları sözleşmelerinin ek protokollerinde olduğu gibi. Bildiğimiz gibi son dönemde çocuk hakları sözleşmesiyle ilgili de bir protokol gündeme geldi ve ülkemiz yine ilk imzalayan ülkelerden birisi oldu bu protokole. Orada da yine çocuklarla ilgili olarak bireysel ve kolektif başvuru hakkı tanımlanmaktaydı. Engellilerin haklarına ilişkin sözleşmeye ek ihtiyari protokolle de engellilere ve onlara temsil eden sivil toplum kuruluşlarına bireysel ve kolektif başvuru hakkı, ülkelerinde uğradıkları ihlallerle ilgili bireysel ya da kolektif başvuru hakkı sağlıyor. Bu çerçevede protokol de tekrar belirtmek gerekirse ülkemiz tarafından imzalanmış, onay süreci devam etmektedir. Tabii, sözleşme şu an çok yeni olduğu için protokolle ilgili protokol aracılığıyla komiteye yapılmış başvuru sayısı çok azdır. Komitenin şu anda öncelikli işi raporları değerlendirmektir, taraf olmuş devletlerin yolladığı ulusal raporları değerlendirmektir. Bu aslında raporlama sürecinin de şöyle bir katkısı olmaktadır: Engellilik konusu bildiğimiz gibi farklı ülkelerde farklı uygulamaları olan, çoğu zaman da devletlerin uhdesine bırakılmış sosyal konular olarak gündeme gelmektedir. Raporlama sayesinde bu anlamda dünyadaki genel profili aslında ortaya çıkacaktır ve bu çerçevede iyi uygulama örnekleri ve karşılaşılan zorlukların ortaya çıkması diğer ülkelere de yol gösterici olacaktır bu raporların değerlendirilmesi sonucunda.

Sözleşmenin getirdikleri nelerdir? Engellilerin haklarının engelli olmayanlarla aynı şekilde korunamaması nedeniyle bu sözleşme ortaya çıkmıştır ve sözleşme bu kabulde zaten bütün hakları sıralamıştır, yeni haklar öngörmemektedir, mevcut hakların engelliler açısından nasıl korunması ve teşvik edilmesine açıklık getirmektedir. Devletlere engelli vatandaşların haklarını nasıl teşvik etmeleri ve desteklemeleri gerektiği konusunda aydınlatıcı bir yol sunmaktadır bu çerçevede. Devletlerin sözleşmeyi imzaladıkları veya onayladıkları zaman sözleşmeyle garanti altına alınan hakları kendi iç hukukuna aktarmaları gerekmektedir bu çerçevede. Sözleşme bu anlamda kolaylaştırıcı bir prosedür öngörmektedir.

Ülkemiz sözleşmeyi 30 Mart 2007 tarihinde imzalamıştır ve yüce Meclisimiz tarafından 5825 sayılı Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun 3 Aralık 2008 tarihinde kabul edilip 18 Aralık 2008 tarihinde Resmî Gazete’de yayınlanmasıyla yürürlük kazanmıştır. Sözleşmenin söylediğimiz gibi uluslararası anlamda bağlayıcılık kazanması için de Birleşmiş Milletler yazmanlığına tevdi edilmesi gerekmektedir onay belgelerinin ve bu belgelerin de bizim ülkemiz açısından tevdisi gerçekleştirilmiştir ve yürürlük açısından 28 Eylül 2009 tarihini takip eden 30’uncu gün olan 28 Ekim 2009 tarihinde Türkiye açısından sözleşme yürürlük kazanmıştır. Bu anlamda yaptığımız çalışmalara da yasal olarak bağlayıcı bir nitelik kazanmıştır sözleşme.

Sözleşme aslında müzakere sürecinden başlamakla birlikte ulusal devletlerden uygulanmasını da içeren sürece kadar, yani günümüze kadar topyekûn toplumsal bir dönüşümü hedefleyen bir metindir. İlk konuşmama başlarken aslında söylediğim gibi sözleşme Birleşmiş Milletler tarihinde ilk kez sivil toplumla müzakere edilerek gerçekleştirilmiş, düzenlenmiş bir sözleşmedir. Bu anlamda ciddi bir farkı vardır diğer sözleşmelerden. Bu gücü aslında toplumsal dönüşümü hedefleme noktasında da sergilemektedir, ciddi bir toplumsal dönüşüm hedeflemektedir sözleşme. Engelli bireylerin diğer bireylerle eşit koşullarda toplumsal yaşama katılımını istemektedir çünkü. Bu dönüşümün sağlanması için ise -Kezban Hanım'ın da aslında sunumunu bitirirken söylediği gibi- kamu, sivil toplum, insan hakları kurumları başta olmak üzere toplumun tüm taraflarının güçlü bir iş kurması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Komisyonumuzun çalışmalarının da bu anlamda bu sürece ülkemiz açısından çok ciddi katkıları olacağını değerlendiriyorum ben de kişisel olarak ve bu iş birliğinin aslında yapılması için ve güçlü bir noktaya gelmesi için de bu çalışmalar ışık tutacaktır, komisyonunuzun ortaya koyacağı çalışmalarda ışık tutacaktır.

Bu anlamda, umarım sözleşmenin getirdiği yükümlülükler noktasında aslında ülkemizde ciddi çalışmalar olmakla birlikte daha iyi noktalara gelip sözleşmeyle ilgili uluslararası anlamda da referans durumuna gelmiş bir ülke oluruz.

Teşekkür ediyorum ben dinlediğiniz için. Biraz hızlı oldu sanırım.

BAŞKAN – Biz de teşekkür ediyoruz.

Şimdi doktorumuzun söyleyeceği, soracağı şeyler vardır.

... - Konuşmacılara teşekkür ediyorum, gerçekten çalışmaları çok güzel bir şekilde anlatılar.

Şöyle bir geriye baktığımızda son on yılda bu konularda çok ciddi değişimler, gelişmeler olduğunu zaten fark ediyoruz. Bunları anlatın dersek yine belki bu süreden daha çok zaman alır.

Şimdi, temel şey evrensel insan hakları çizgisinden çıkıp sıkıntılar yaşandığında bunları tek tek dile getirme, dünyada olmuş. Bugün İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra insan hakları ön plana çıkmış. Burada önce evrensel genel insan hakları, sonra bakmışlar, hepimiz bakmışız bu yeterli olmamış, kadınlar yine ayrımcılığa tabi tutulmuş, bu sefer kadınlarla ilgili iyileştirmeler yapılmış. Bir bakılmış çocuklar bu işin dışında kalmış, temel evrensel insan hakları yetmemiş onlara, onlar için sözleşmeler ve en son da engelliler yararlanamamış. Aslında evrensel insan hakları herkesi kapsıyor yani engellisi, çocuğu, kadını, herkesi. Ama, tarih boyunca ayrımcılıklar olmuş yani bugüne kadar, bugün de ayrımcılık birçok yerde var ve devam ediyor. Bunun da başlıkları var.

Yani, aslında insanoğlu dünyaya geldiğinde bir erkek bir kadının beraberliğinde dokuz ay sonra bebek olarak dünyaya geliyor. Yer yüzündeki bütün bebekler eşittir aslında ve o bebeklerin, yani her insanın doğuştan sahip olduğu özellikler var, bunları kendi tercih etmiyor. Anasını, babasını hiçbir bebek tercih etmiyor, etnik yapısını, atasını, cinsiyetini, rengini, doğacak yerini, ana dilini, anne-baba dilini tercih etmek imkânı yok. Bunlar doğuştan var olan, insanın sahip olduğu özellikler ama bunlardan dolayı en çok insanlar ayrımcılığa tabi tutulmuş. Zaman zaman söylerim ben. Bu süreç içinde insanlık tarihi içinde en çok ayrımcılığa tabi tutulan kimlerdir? Kadınlardır. Tarihe baktığımızda en çok kadınlar ayrımcılığa tabi tutulmuş, hâlen de devam ediyor. Peşinden, işte renginden dolayı, zencilerdir, Kızıldililerdir, etnik yapısından, inançtan dolayı olmuştur, inanç ve düşüncesinden dolayı. Aslında bunlar inanç ve düşünce sonradan kazanılan şeyler, doğuştan olan değil, eleştirilebilir ama yok sayılamaz. Hatta biz şuna inanıyoruz: Yaratıcı insanları yaratıyor, onu inkâr etme hakkını bile tanıyor. Yani, Yaratıcımız Allah insanlara ona inanmama özgürlüğünü tanıyor ama biz insanlar birbirimize düşüncesinden dolayı ayrımcılık yapmışız.

Neyse bunları geçelim. Tabii, bunlar derin mevzular, belki konunun dışına çıkıyoruz.

Engellilerle ilgili 2 konuşmacının konuyu ele alırken bile değişim, dönüşümün nasıl yaşandığını... Özürlüler ve yaşlılarla ilgili genel müdürlük var, "özürlüler" diye hep tabir geçti, 2'nci konuşmacıda "engelliler". Niye insanlar bu hassasiyeti gösteriyor? Aslında belki engelliler de on yıl önce "özürlü" dendiği zaman onlar için de hiçbir şeyi yoktu. Mesela kadınlar "bayan" "hanımefendi" deyince, şu anda illa "kadın" lafı kullanılsın. Aslında bunlar sembolik şeyler.

Pozitif ayrımcılık kapsamında da çok değişiklikler oldu bu son on yıl içinde. 2010 referandumunda da şeyi bilirsiniz, yine "özürlü" diye geçiyor, engellilerle ilgili pozitif ayrımcılık var. Çok güzel, hakikaten Avrupa Birliği de, Batı medeniyeti de bu konuda şu anda çok iyi durumda. Ama, bu şu demek değildir: Onların dezavantajları olmadığı, sıkıntıları olmadığı. Yine geriye baktığımızda dünya tarihi boyunca en büyük zulümlerin, en büyük katliamların yaşandığı Batı medeniyetinin Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarında... 100 milyon insanı öldürülmüş veya kendi insanları, akrabalar, komşular, kardeşler falan. Atom bombası atılmış. Ondan sonra "Ya böyle gitmez, bir insan hakları olmalı." demişler. Bunu başlatmışlar.

Bilmiyorum konu çok mu dağılıyor? Birkaç şey söylemek...

Bir fırka anlatacağım, 2002’de hep anlatırdım. Bu güzellikler, bakın bütün bu sözleşmeler vesaire Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler ne güzel yani içeride bu gelişmeler oluyor, biz de destekliyoruz, anlattıklarınıza hiç kimsenin teoride zaten itiraz etme imkânı yok ama pratikte uygularken birçok sıkıntılarla karşılaşılıyor.

Bu şeye de “değişim, dönüşüm” diyoruz. Vesayetler var, birçok vesayet var. Bu vesayet bir de zihinsel vesayet. Bu zihinsel vesayet kalktıktan sonra dönüşüm oluyor. O da toplumda da değişim olmalı, oluyor. On yıl içinde bu konuda bir sürü değişimler ve zihinsel vesayet yavaş yavaş kalkıyor.

2002’de siyasete atıldığımızda 2 konuyu gündeme getiriyoruz, ülkemiz ekonomik olarak çok kötü durumda, bir kalkınmaya yönelik biz çok şey yapacağız, bir de demokrasi alanında çok şeyler yapacağız. Demokrasiye bir örnek veriyorduk o zaman. Evet, Türkiye’de demokrasi vardı ama nasıl bir demokrasi? Bir adamın çok güzel bir kızı varmış. Kız çok güzel, manken gibi çok süslü, herkesin dilden dile birbirine anlattığı. Bir gün istemeye biri geliyor. Tabii, çok isteyen var ama baba vermiyor. İsteyen soruyor: “Senin kızının her türlü mahareti var, bunun hiç mi kusuru yok?” “Vallahi, ufacak bir kusuru vardır.” diyor. “Nedir?” diyor. “Benim kızım birazcık hamile.” Ben de diyordum bizim demokrasi birazcık hamile. Tabii, o dönemler militarist vesayetin devam ettiği, bürokratik vesayetin... Biz bunu 2002’den bugüne kadar çok yaşadık. Belki şu anda bu çok gerilemiş, şu anda kendimizi daha özgür ve vesayetin altında olmadığı bir durumda hissediyoruz.

Gelelim Batı, Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletlere özellikle. Ben bu konuyu hele hele yabancılar varsa daha çok dile getiriyorum. Batı medeniyetinin şu anda bize, bu sözleşmelere diyecek bir şeyi yok. Ama, Batı medeniyetinin de, o güzel medeniyetin de birazcık hamileliği var. O da nedir? Size söyleyeyim. Birleşmiş Milletlerin 193 tane üyesi var. Güvenlik Konseyinde üyeleri var, bu geçici üyeler var, 5 tane de daimî üye var. Bu daimî üyelerden biri 192 ülke bir karar aldığı zaman 1 tanesi veto ettiği zaman tümünden gidiyor. Bu ne demokrasiye ne adalete ne insan haklarına hiçbir şeye uymuyor. Yani, sizler de, Batılılarla karşılaştığınızda bunu mutlaka dile getirmeniz lazım. Bunu ilk kez ve ciddi şekilde Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda seslendiren Sayın Başbakanımız olmuş. Bu etkili olmuştur. Dünya halklarında, dünya toplumlarında bunun bilincinin oluşması lazım. Yani, böyle bir adalet olamaz. Yüzlerce karar alıyor, bir tek devlet veto ediyor. Bu hani birazcık hamile değil mi veya artık daha ne? Vatandaş o dönem soruyordu: “Kim hamile bıraktı?” Aslında Ankara’ya gelince onu da öğrendik, onu şimdi anlatmaya gerek yok. Dolayısıyla, Batı medeniyeti çok güzel, bu iyilikleri görüyoruz ama Birleşmiş Milletlerdeki bu varlığı asla kabullenemeyiz. Orada eşitlik, adalet, özgürlük olmalı.

Dolayısıyla, bu çalışmaların başarılı olmasını diliyorum. Ekstra fazla bir şey söylemeyeceğim. İnşallah pratikte bunu bizim oluşturmamız lazım. Az önce engellilerin yaşam hakkı, sağlık hakkı, eğitim hakkı, iş hakkı, diğer insanlarla eşit olmalı. Özellikle burada iş hakkı önemli. Bu konuda ciddi gelişmeler var. Eğitim hakkı denildi, eşit ve diğer bireylerle aynı ortamlarda... Pratikte çok ciddi sıkıntılarla karşılaşılıyor. Yani, o süreçte toplumun tümünün de zihinsel değişiminin sağlanması lazım. Şu aralar terör olaylarıyla ilgili konuşmalar, görüşmeler var. On yıl önce bunları dile getiren ülke haini, vatan haini... Ama, bugün ne durumdayız? Bir zihinsel değişim oluştu, insanlar “Artık insanlarımız ölmesin.” diyor yani doğudakiler de, batıdakiler de “Bu iş bitsin.” diyor. Dolayısıyla bu değişimler gerekiyor. Beş yıl önce söylenemeyen şeyler, bu toplumdaki zihinsel değişim, bu konuda da olumlu gelişmeler var.

Başarılar diliyorum, teşekkür ediyorum Başkanım.

BAŞKAN – Kerim Bey’e teşekkür ediyorum.

Bir toparlayayım, böylece de toplantımızı kapatalım. Beyefendi bir giriş yaptı teşekkür ediyoruz. Kezban Hanım, daha çok Birleşmiş Milletler engellilerin haklarıyla ilgili sözleşme ekseninde biraz detaylı bilgi verdi. Dezavantajlı grupların ayrımcılığıyla mücadele hususunun önemli olduğunu, fırsat eşitliğinin önemli olduğunu, makul uyumlaştırma ve iş gücü piyasasına girişlerinin önemli olduğunu belirtti. İnsan Hakları Sözleşmesi’nde geri planda, arka planında nelerin olduğu, tarihsel süreç içerisinde niye buna ihtiyaç duyulduğu hususu dile getirildi. Genel insan hakları kapsamında engellilerin haklarının daha çok sözleşmeyle daha görünür hâle getirilme ihtiyacı ve önemi belirtildi. İrem Hanım da 1948’den bu tarafa konuyu alarak, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi bağlamından başlayarak günümüze kadar olayı bize detaylandırdı. Daha çok hukuki bağlayıcılığı olmayan ama tavsiye niteliğinde olan hükümlerden bahsedildi. Özelde gündemimiz Komisyonumuzla alakalı hususun engelli haklarına dair sözleşmede belirtildiği hususu daha ön plana çıktı. Hakların neler olduğu hususunun müzakere edilmesi sonucu ortaya çıkması çok önemli, çünkü konuya taraf olanların bu konudaki görüşlerinin sözleşmeye yansması ilk defa bu şekilde mümkün olmuş. Muhtaçlık ve yardım temelli anlayıştan üretken bir anlayışa, insani bir yaklaşımla bir nesne değil, bir özne olarak bakılmasının çok önemli olduğu dile getirildi. İşin doğrusu bu değerlendirme yapılırken biraz -kendi özelimi de- zihnimde bir git gel yapmadı değil, çok önemli bir vurgu bu. Bir yardım nesnesi olarak bakıldığı

zaman zaten bir defa önüne bir duvar çekilmiş olarak işe başlıyoruz. Ayrımcılığı önlemeyi zaten baştan beri bitirmiş oluyoruz. Dolayısıyla, bu değerlendirme bu vurgu çok önemli.

Ülkemizin hızla sözleşmeyi imzalayan ülkelerden biri olması, başta gelenlerden olması yürürlüğe girmesi açısından Meclisimizde onun onaylanması tabii ki çok önemli. Anlaşılan bu konuda Türkiye dünyadaki gelişmelerin gerisinde değil, önünde devam eden bir ülke. Bu da tabii ülkemiz açısından sevindirici. Bir de bu sözleşmenin 21'inci yüzyılda hak temelli bir sözleşme olması durumuyla da bir özel durumu olduğunu işin doğrusu ben yeni öğrenmiş oldum, biraz da sevindim.

Engelli tanımının yapılması tabii ki çok önemli. Bu göreceli bir kavram, tabii ki engellilik zamana göre, yöreye göre, şartlara göre değişebilen bir pozisyon.

Zihinsel engelli ve psikiyatrik olanların durumunun bir tanı olarak burada zikredilmesi tabii ki çok önemli. Onun belki fiziki engel kadar görünür bir tarafı yok ama ondan daha ağır bir engel olduğunu belirtmek istiyorum.

"Ayrıştırılamaz ve bir bütün ortamda yaşama katılma" kavramı gerçekten çok önemli. Çünkü geçmişten de biliyoruz, engellinin evin bir köşesinde sosyal hayatın dışında bazen de içeriye hapseder bir nitelikte görünürlüğünden sıkılan, utanılan bir kişi, bir fert olarak düşünülme, ortama, yaşama katılmasının vurgulanması çok önemli.

Bir kavram daha dikkatimi çekti, o da kurum olarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığımızla Genel Müdürlüğümüzün odak kurum olması hususunda sizleri kutluyorum, bu da çok önemli.

Bir de benim de fark ettiğim, arkadaşların da fark ettiği biraz soru, biraz da açıklama gerektirir mi bilmiyorum. Ülkemizdeki engelli bireylerle ilgili çok da sağlıklı bir istatistiki verinin elimizde olmadığını biliyoruz. 2002 yılında bir çalışma yapılmış, bu çalışmada yaklaşık yüzde 10 civarında engelli olduğu belirtilmiş, bu tanımın yapılmasının zorluğundan da bahsedilmişti. Uygulamalardan da şunu biliyorum: Ak ciğerinde bir problemi olan, kalbinde bir problemi olan ya da gözünde ya da kulağında ya da fiziki olarak elinde, bacağına problemi olanların tamamı yüzde 40 oranına tekabül ediyorsa engelli kabul edilmiş. Bu bir karmaşaya da sebebiyet vermiş, alınan raporlardan da biliyorum. Pazartesi günü kendi seçim çevrem Mardin'deydim. İl Sağlık Müdürünü ziyaret ettim. Oraya birilerinin raporlarını alıp getirmişler. Gencecik, fidan gibi bir oğlan, babası, kardeşi yanında. Bunun askere gitme durumu var. Gözleri gibi sakınıyorlar, bu gidebilir mi gidemez mi? İşin doğrusu, onlar da ne yapacaklarını çok bilmiyorlar. Rapor yazanlar da tabii ellerindeki mevcut mevzuata göre... Biraz o konuda da bir karmaşa var, bu işin yasal olarak biraz daha netleştirilmesi lazım. Farklı raporlar, askerliğe elverişli olmadığına dair bir rapor, işi girmeye dair bir rapor, işte diyelim ki kendisine sürücü belgesi alacak bir rapor... Yani o kadar çok karmaşa var ki mevzuat açısından. Bilebildiğim kadarıyla Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığımız "odak kurum" demeyelim de "odak bakanlık" diyelim isterseniz, o tabiri belki daha geniş kapsamlı, burada hayatı da kolaylaştır... "Erişebilirlik" dedik ya, biraz daha eğitime, sağlığa, sosyal hayata erişimin yanında biraz da işin bu tarafıyla da bir erişimin olması tabii ki çok daha önemli. Bir de tıbbi yardımlara hak temelinde geçiş söz konusu ama Avrupa Birliği ülkeleri başta olmak üzere, biraz da ekonomik krizler gerekçe gösterilerek sosyal yardımların kısıtlanması durumu söz konusu. Fakat, şunu da biliyoruz: Ülkemizde, hamdolsun sosyal yardımların hem rakamsal olarak artırılması hem de ihtiyaç duyan grupların tamamına ulaştırılması -dezavantajlı gruplar diyebileceğimiz kadınlar, yaşlılar, çocuklar, eğitim alanlar, tüm bunlara- bu yardımları ulaştırmada yükselen bir trend olduğunu biliyoruz. Fakat bu şu anda nereye gidiyor dünyada ve bizim ülkemizde? Eğer bu iki soruya da uzman arkadaşlarımızdan biri bizim durumumuzla alakalı bir açıklık getirirse sevinirim.

Özet olarak, toplantımızın verimli olduğunu, işin doğrusu umduğumdan da daha verimli olduğunu söyleyeyim. Uzmanlarımızın kendi konularına hâkimiyeti, bilgilerini ve öngörülerini bizimle paylaşmış olması bizim açımızdan gerçekten çok yararlı oldu. Bu komisyonun kurulmuş olmasının ne kadar da isabetli bir karar olduğunu bir kez daha görme imkânım oldu. Bu anlamda sizleri kutluyorum, teşekkür ediyorum.

İnsanlık serüveninde hak ve imkânların adil paylaşımı hususunda maalesef bizim atasözümüz, bizim tabirimizle hak ve hukuktan çok daha orman kanununun uzun süre insanlığı meşgul ettiğini görüyoruz. İki dünya savaşından sonra, sizlerin de belirttiği gibi, Birleşmiş Milletlerin bu konuda yaptığı birçok çalışma var ama Kerim Yıldız Hoca'mızın da belirttiği gibi, bazen bu uygulamalar, çeşitli nedenlerden ayrımcılığa tabi tutulmuş insanlar günümüze kadar da bu anlayışla geliyor. Geçen hafta üç Afrika ülkesini Sayın Başbakanla birlikte ziyaret etme imkânımız oldu. Oralara görünce ayrımcılığın âlâsının hâlâ nasıl devam ettiğini bilgiyle birlikte görme ve yaşama imkânına kavuşuyorsunuz. Bu anlamda, tabii Türkiye'nin yaptığı çok şey var ama inanıyorum daha yapılacak çok şey olduğu görülüyor. Biraz mevzuat karmaşasının ortadan kaldırılması, biraz daha hayatın yaşanabilir, erişilebilir, ulaşılabilir, uygulanabilir bir

formata ulaştırılması hususunda kurulan yeni bir bakanlık olarak, icracı yeni bir bakanlık olarak Bakanlığımızın yapacağı çok güzel hizmetler olduğuna inanıyoruz.

Katılımınız için teşekkür ediyoruz.

Bundan sonraki programımız, Sayın Bakanımızı makamında, Komisyon olarak, randevu verdikleri bir tarihte ziyaret etmek. Sizlerden de istirhamımız şu: İşbirliğimizin devamını istiyoruz. Eğer mümkünse bilgi akışını, bu konuda yapılan mevzuat düzenlemeleriyle ilgili, yapılacak olanlarla ilgili Komisyonumuzu da bir şekilde, uzman arkadaşlarımızın vasıtasıyla diyalog içinde bulunarak bilgilendirme imkânı olursa biz de mutlu olacağız.

Tekrar size teşekkür ediyorum. Sağ olun, elinize sağlık.

BAŞKAN – Kapatmayalım. İki sorumuz vardı, eğer bir açıklama gelecekse onları da alalım, öyle kapatalım.

..... – Sayın Komisyon Başkanı, sayın milletvekilleri; arzu ederseniz istatistikle ilgili ben ufak bir bilgi verebilirim.

İstatistik defaten Bakanlığımıza ve Genel Müdürlüğümüze sorulan konulardan bir tanesi. Özellikle Bakanlığımızın isminde de “Sosyal Politika” isminin olmasının nedeniyle, sosyal politika belirlemek için de en önemli argümanın, veri ve istatistik olması nedeniyle defaten soruluyor tarafımıza.

İstatistiklerle ilgili olarak, sizin de çok güzel bir şekilde bahsettiğiniz şekilde, kronik hastalıklar biraz daha konuyu karmaşık hâle getiriyor. Burada dünyada da kafa karmaşıklığı devam ediyor, bu sadece bizde değil. O da işin zorluğundan ve metodolojisinden kaynaklanıyor. Burada iki tane temel yöntem var. Ya gidiyorsunuz insanların kendisine, anketvari araştırmalarla soruyorsunuz veya o kişileri belirli sistemler -bizim Sağlık Bakanlığının da yaptığı gibi- derecelendirip, ölçüp bunların istatistiğini kayıt üzerine alıyoruz, yani idari kayıtlardan çekiliyor. Dünyada yapılan bütün araştırmalara baktığınız zaman, gidip kişilerin kendisine detaylı olarak “Şunları şunları yapabiliyor musunuz, yapamıyor musunuz?” gibi, görmede, işitmede istatistikler biraz yüksek çıkıyor. Ama ne zaman ki insanlara “Raporunuz var mı, kaydınız var mı?” dediğinizde istatistikler biraz daha düşüyor. Çünkü, oralarda her ülke kendi sosyal imkânına göre, maddi ve sosyal politikasına göre bir eşit belirliyor. Bu eşitler çerçevesinde istatistikler biraz daha düşük çıkıyor. Bütün ülkemizdeki özürlülerin tam olarak sayısını idari kayıtlardan bilememekle beraber, şu anda elimizde 1 milyon 600 bine yakın kaydımız var, Sağlık Bakanlığıyla yaptığımız çalışmalarda sistemi tamamen değiştiriyoruz ve artık bütün ülkemizdeki sağlık kurulu raporları alanların sisteme kaydı yapılacak ve oradan bize bundan sonrasında çok güzel bir veri gelecek. Belki kendisi başvurmayanları biz tespit edemeyeceğiz ama kendisi bu şekilde algılıyor ve ihtiyaç duyup, buyurup gidiyorsa biz bunu sistemin içerisine kaydedeceğiz.

.... – Kronik hastalıklar dâhil mi buna?

..... – Kronik hastalıklar da dâhil. Ben bir örnek veriyorum, hep bizim hukuk müşavirimiz üzerinden gidiyorum ama. Bu hukuk müşavirimizin kalp problemi var. Kendisi çok güzel bir şekilde işini yürütüyor, hiçbir şekilde hastalıklı yaşamıyor, yani sağlık problemi yaşamıyor. Ama var olan bir kronik hastalığı var kalbiyle ilgili. Hastaneye başvursa yüzde 70 alacak. Ama şu andaki yaşantısı içerisinde hiçbir sıkıntı yaşamıyor. Dolayısıyla, evet, o, var olan sistem içerisinde yüzde 70 gibi, hatta yüksek bir oranda özürlüdür, engellidir, sağlık kurulu raporu alabilir, ama istatistiklere hiçbir zaman yansımayacak. Bu insanların aslında bizim verdiğimiz istatistiklerle ilgili kafa karıştırıcı kısım, siz de çok güzel bir şekilde konuya değindiniz.

Ben böyle bir bilgi vermek istedim. Çünkü bütün her şeyin temelinde bu istatistik yatıyor.

..... – Şunu anlıyoruz: Biraz da görünür olma noktasında bireylerin buradaki talepleri, duruşları bize kaynaklık edecek gibi görünüyor. Bilgisayar sisteminde şöyle bir şey sanıyorum gündemde olmalı. Bir ortak alt veri, yani rapor alan birinin bir şekilde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığımıza da yansması ya da bir engelli pozisyonunda işe girenlerin bir şekilde yansması, böyle bir network yapılabilirse.

Hâlâ şunu da biliyorum: Görünebilmede ailelerin birtakım sıkıntıları var. ...çocukları ve özellikle çocuk olanları, Kerim Hoca'm da çok güzel, arkadaşlarımızdan biri mi söylemişti: Hem engelli olmak hem de bayan olmak, bu defa çifte dezavantaj. Ya da hem engelli olmak hem fakir olmak. Bazen böyle hani “musibetler üst üste” diye bir tabir var. Ama tabii Hükümetimizin bu alanda ortaya koyduğu politika gerçekten insani boyutu ön planda olan... Ama tabii ki siz bir hak talep edeceğiniz zaman bunun birtakım bilgi ve belgelere dayalı olması lazım. Tabii ki bir ölçme, derecelendirme de olacak. Ama, inanıyorum Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığımız bu konudaki açığı büyük ölçüde kapatacak ama işin doğasından kaynaklanan birtakım sıkıntılar olduğu da görülüyor.

BAŞKAN – Tekrar size teşekkür ediyorum geldiğiniz için.

..... – Sayın Başkan, özellikle size mart ayında bu konuyla ilgili -Sağlık Bakanımız bizzat takip ediyor- müjdeyi vereceğimizi düşünüyorum. Bilgi akışını zaten arkadaşlarımız da, biz de sağlayacağız. Bizi çok memnun eder.

BAŞKAN – Sağ olun. Tekrar teşekkür ediyorum.

..... Başkanım şeyin önerisini tekrarlıyorum: Nevşehir’ e gitme durumu olabilir mi Başkanla konuşsak?

BAŞKAN – Biz Başkanımızla bir konuşalım.

..... – Yani bu olay olmuş oradaki... Bilmiyorum haberdar oldunuz mu, oradaki özel rehabilitasyon merkezlerinde engellilerin neredeyse alım satma şeklinde bir şey olmuş. Bu...

BAŞKAN – Sistemimizi kapatıyor muyuz? Kapatın, ben biraz daha özel bir şey...

Kapanma Saati: 12.11